

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ОЦІНКА ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ НЕЗРЯЧОЇ ДИТИНИ РАННЬОГО ВІКУ

Катерина Довгопола, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка, Національна академія педагогічних наук України, м. Київ, Україна, kdovgopola@gmail.com

Розглянуто особливості психолого-педагогічної оцінки психомоторного розвитку незрячих дітей віком від 3 місяців до 3 років (цей віковий період є сенситивним для розвитку рухової сфери). Складний процес психічного розвитку в ранньому дитинстві істотно залежить від умов життя і виховних впливів. Систематичне оцінювання розвитку дитини з порушеннями зору є одним із важливих завдань раннього втручання, оскільки на основі цього розробляється план програми допомоги. Загальний рівень психомоторного розвитку відображає ступінь дозрівання центральної нервової системи в поєднанні з формуванням психічної сфери і має свої особливості для кожного вікового періоду. Психомоторний розвиток дитини відображає становлення різних відділів нервової системи у певні періоди життя.

Ключові слова: ранній вік, незряча дитина, психолого-педагогічна оцінка, психомоторний розвиток.

Екатерина Довгополая, Институт специальной педагогики и психологии имени Николая Ярмаченко Национальная академия педагогических наук Украины, г. Киев, Украина

Психолого-педагогическая оценка психомоторного развития незрячих детей раннего возраста

Рассмотрены особенности психолого-педагогической оценки психомоторного развития незрячих детей в возрасте от 3 месяцев до 3 лет (этот возрастной период является сенситивным для развития двигательной сферы). Сложный процесс психического развития в раннем детстве существенным образом зависит от условий, жизни и воспитательных воздействий. Систематическое оценивание развития ребенка с нарушениями зрения является одной из важных задач раннего вмешательства, поскольку на основе этой оценки разрабатывается план программы помощи. Общий уровень психомоторного развития отражает степень созревания центральной нервной системы в сочетании с формированием психической сферы и имеет свои особенности для каждого возрастного периода. Психомоторное развитие ребенка отражает становление различных отделов нервной системы в определенные периоды жизни.

Ключевые слова: ранний возраст, незрячий ребенок, психолого-педагогическая оценка, психомоторное развитие.

Kateryna Dovhopola. Mykola Yarmachenko institute of special education and psychology of the national academy of educational sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Psychological and pedagogical assessment of psychomotor development of a blind infant

The period from birth to the end of the third year of life is the age of the fastest physical and mental development of the child. The article deals with the peculiarities of the psychological and pedagogical evaluation of the psychomotor development of blind children aged from 3 months to 3 years (this age period is sensitive to the development of the motor sphere). The complex process of mental development in early childhood depends largely on living conditions and educational influences. Visual deprivation affects the course of mental development. Lack of sensory and social stimuli can slow down and reject emotional and intellectual development. Systematic assessment of the child's development is one of the important tasks of early intervention, as a plan for the assistance program is developed on the basis of this assessment. The general level of psychomotor development reflects the degree of maturation of the central nervous system in combination with the formation of the mental sphere and has its own characteristics for each age period. Psychomotor development of the child reflects the formation of different parts of the nervous system during certain periods of life.

Keywords: early age, blind child, psychological and pedagogical assessment, psychomotor development.

Період від народження до кінця третього року життя 0150 це вік найбільш швидкого фізичного і психічного розвитку дитини. Складний процес психічного розвитку у ранньому дитинстві істотно залежить від умов життя і виховних впливів. Тому від народження дитини необхідно турбуватися не тільки про охорону здоров'я і про нормальний перебіг дозрівання дитячого організму, а й про виховання дитини, про правильне керівництво розвитком психічних процесів і властивостей особистості, враховуючи її вікові та індивідуальні психофізіологічні особливості.

Метою статті є висвітлення показників, за якими можна оцінити розвиток незрячої дитини у віці від трьох місяців до трьох років.

Глибокі порушення зору у ранньому віці впливають на активність дитини як на біологічному, так і на психічному і соціальному рівнях [1; 5]. Візуальна депривація відбивається на перебігу психічного розвитку. Власне, будь-яка тривала депривація в житті дитини негативно впливає на її психічний та соціальний розвиток. Крім того, нестача сенсорних і соціальних стимулів може призводити до уповільнення й відхилення емоційного та інтелектуального розвитку [2].

Психічний розвиток протікає стадіально, маючи складну організацію в часі. Кожна вікова стадія виділяється своїми темпом і ритмом, що не завжди збігається з темпом і ритмом часу і є мінливими в різні роки життя. Розглядаючи вік від народження до 3 років, варто зазначити, що цей період є сенситивним для розвитку рухової сфери (в т.ч. моторики рук та пальців) та мовлення; після досягнення дитиною 2 років також розпочинається період розвитку моральних якостей та ввічливості.

Раннє втручання - це система різноманітних заходів, спрямованих на розвиток дітей раннього віку, які мають якість порушення розвитку або знаходять-

ся у групі ризику появи таких порушень. Програми раннього втручання орієнтовані на дітей та їх батьків та спрямовані на поліпшення розвитку дитини та підвищення якості життя родини [3].

Головною метою раннього втручання є якомога більш раннє виявлення порушень у розвитку дитини та створення оптимальних умов для її розвитку та навчання в умовах родини та місцевої громади. Програми раннього втручання мають охоплювати весь процес, починаючи із виявлення проблем у розвитку дитини, проведення міждисциплінарної оцінки, розроблення і проведення індивідуальних програм підтримки, а також процес переходу малюка у дошкільний (або інший) заклад.

Одним із важливих завдань раннього втручання є систематична оцінка рівня розвитку дитини з порушеннями зору, оскільки на основі цієї оцінки розробляється план програми допомоги. У програмах раннього втручання процес оцінювання не завершується на першому етапі роботи, а є неперервним. Важливо спостерігати за процесом розвитку незрячої дитини і одночасно аналізувати хід процесу втручання, щоб залежно від змін у розвитку, своєчасно переглядати цілі та способи реалізації програм допомоги.

Після первинної діагностики та роботи з родиною незрячого малюка спеціаліст повинен здійснити психолого-педагогічну оцінку психомоторного та комунікативного розвитку дитини.

Загальний рівень психомоторного розвитку відображає ступінь дозрівання центральної нервової системи в поєднанні з формуванням психічної сфери і має свої особливості для кожного вікового періоду. Психомоторний розвиток дитини відображає становлення різних відділів нервової системи у певні періоди життя.

Загальний принцип, за яким відбувається розвиток дитини, такий: сенсорний розвиток випереджає моторний, і це істотно відрізняє дитину від дитинчат тварин, у яких навпаки: сенсорика відстає від моторики.

Розвиток моторики дитини підлеглий певній схемі: рухи вдосконалюються від грубих, великих, розгонистих до більш дрібних і точних, причому спочатку вдосконалюються рухи ручок і верхньої половини тіла, потім - ніжок і нижньої частини тіла.

Оцінка психомоторного розвитку дитини здійснюється за такими критеріями:

- моторика - цілеспрямована маніпулятивна діяльність дитини;
- статика - фіксація та утримання певних частин тулуба в необхідному положенні;
- сенсорні реакції - формування відповідних реакцій на світло, звук, біль, дотик;
- мова - експресивне мовлення та розуміння мовипсихічний розвиток - позитивні та негативні емоції, становлення соціального віку.

Оцінюючи рівень розвитку дитини з порушеннями зору у віці 3 місяців, потрібно спиратися на спостереження як спеціалістів, так і батьків. У цьому віці можливо оцінити наявність (або відсутність) наступних умінь (дій, активностей) [4].

Загальна моторика:

У віці 9 місяців можна очікувати від незрячої дитини наступне.

Загальна моторика:

- стоїть на всій стопі, спираючись на що-небудь;
- сидить без підтримки;
- при падінні переходить із положення стоячи в положення сидячи;
- повзає навколішки.

Дрібна моторика:

- великим та вказівним пальцями піднімає маленькі предмети;
- наслідуючи дорослого, засуває свій пальчик в отвір;
- кидає предмети;
- дістає предмет з коробки (посуду, ящика, кошика тощо);
- знімає кільця зі стрижня;
- знімає кришечки з баночок, коробочок тощо.

Розвиток орієнтування у просторі і мобільності:

- дитина повертається і тягнеться до джерела звука (яскравого світла за наявності залишкового світла);
- обстежує власне тіло;
- перевертається на бік, на живіт, спинку;
- повзає навколішки;
- уміє взаємодіяти обома руками (плескає долонями, перекладає предмет з руки в руку).

У віці 12 місяців малюк вже може набагато більше.

Загальна моторика:

- стоїть без підтримки;
- активно повзає;
- ходить при підтримці за обидві руки;
- ходить, штовхаючи візок на чотирьох коліщатах;
- навколо меблів, уздовж стіни рухається боком та/або приставним кроком;
- залазить та злазить з дивана (ліжка, крісла).

Дрібна моторика:

- кладе предмет у мисочку (коробку);
- користується ложкою;
- п'є з чашки;
- катає машинку (м'яч);
- будує башту з 2 кубиків.

Розвиток орієнтування у просторі і мобільність:

- рухається в бік звукової іграшки, знаходить і бере її;
- простягає і дає іграшку (предмет) дорослому;
- орієнтується у положенні сидячі;
- засвоює поняття висоти. Скидає іграшки з ліжка (стільчика);
- орієнтується під час повзання;
- орієнтується у положенні стоячи;
- орієнтується на власному тілі (показує 3-5 частин тіла на собі).

У віці 2 років можна очікувати наступних умінь.

Загальна моторика:

- ходить, тримаючись за руку дорослого;
- піднімається з підлоги без сторонньої допомоги;
- піднімається сходами з допомогою чи опорою;
- спускається сходами з допомогою чи опорою;
- тягне за мотузку іграшку на колесах;
- нахиляється до підлоги і повертається в початкове положення (випрямляється);
- сідає навпочіпки, не втрачаючи рівноваги;
- самостійно ходить.
- намагається вдарити ногою великого м'яча.

Дрібна моторика:

- штовхає машинку чи іграшковий потяг;
- стукає одним предметом по іншому;
- вставляє менший предмет у більший;
- будує башту з кількох кубиків;
- перегортає сторінки картонної (або тактильної) книжки;
- знімає кришку з невеликої ємності;
- маніпулює предметами за допомогою обох рук;
- нанизує великі намистинки;
- відкручує від іграшки деталі, які можливо відкрутити;
- розпочинає брати предмети двома та трьома пальцями;
- намагається малювати олівцем (грифелем).

Розвиток орієнтування у просторі і мобільності:

- показує на собі основні частини тіла;
- показує на собі основні частини обличчя;
- обстежує предмети оточуючого середовища за допомогою дотику;
- шукає іграшку, яка при падінні видала звук;
- одягає намисто, браслети на себе (на дорослого, на ляльку), знімає їх;
- розуміє розташування знайомих предметів у просторі;
- дістає іграшки з коробки (банки);
- розуміє поняття вгору - вниз;
- ходить з обручем;
- ходить з тростиною;
- орієнтується на вулиці (добре знайомому місці).

У віці 3 років незряча дитина вже може вміти таке.

Загальна моторика:

- кидає та ловить великий звуковий м'яч;
- підстрибує з підтримкою;
- переносить великий предмет (до 30 см у діаметрі);
- під час ходіння може переступити через перешкоду;
- встає з маленького стільчика, не тримаючись руками;
- біжить уперед, твердо ступаючи на всю ступню;
- стоїть навшпінках;

- стрибає з невисокого предмета або з нижньої сходинки, тримаючись за руку дорослого;
- **утримує** рівновагу при гойданні на гойдалках;
- може виконати дві дії одночасно (наприклад хлопнути долонями та топнути ногою);
- умивається, чистить зуби, миє руки;
- одягається з допомогою дорослого;
- самостійно піднімається сходинками, тримаючись за перила, почергово переставляючи ноги.

Дрібна моторика:

- почергово випрямляє пальці з кулачка;
- захоплює та втримує дрібні предмети великим та вказівним пальцями;
- захоплює та втримує предмети трьома пальцями (великим, вказівним, середнім);
- відкриває та закриває кришки різних ємностей;
- нанизує на шнурок великі намистинки;
- послідовно складає пірамідку з 3 кілець;
- застібує та розстібує великі гудзики;
- і • добирає відповідні до отворів втулки простої геометричної форми;
- на дотик визначає величину предмета;
- ліпить прості фігури;
- малює лінії та каракулі;
- самостійно їсть ложкою та п'є з чашки.

Розвиток орієнтування у просторі і мобільності:

- показує на собі основні частини тіла;
- показує на собі основні елементи обличчя;
- розуміє поняття «попереду», «позаду», «вгорі», «внизу», «біля»;
- кидає м'ячик з невеликої відстані на звуковий орієнтир;
- добре орієнтується у знайомому приміщенні;
- дістає свої іграшки з місця, де вони постійно зберігаються;
- ходить самостійно у добре знайомому місці;
- ходить з тростиною;
- орієнтується на вулиці (у добре знайомому місці).

Проводячи психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з порушеннями зору та відмічаючи наявні та відсутні вміння, спеціаліст повинен пам'ятати, що вказані середні норми розвитку. Утім кожна дитина розвивається по-різному, тому відсутність певних навичок не є «відхиленням», а натомість указує на ті напрями, робота над якими є особливо актуальною для кожного конкретного малюка.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Выготский Л. С.* Собрание починений : в 6 т. / Л. С. Выготский. - Т. 5 : Слепой ребенок. — Москва : Педагогика, 1983. - 368 с.

2. *Кобьльченко В. В.* Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения: монография / В. В. Кобьльченко. - Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. - 540 с
3. *Кукуруза Г. В.* Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. - Харків: Точка, 2013. - 244 с
4. Програмно-методичний комплекс розвитку незрячих дітей від народження до 6 років: програма ранньої допомоги дітям з важкими порушеннями зору від народження до 3-х років / Л. С. Вавіна (укладач); за наук. ред. Л.С. Вавіної. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. - 68 с.
5. *Ситова Є. П.* Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : моногр. / Є. П. Синьова. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. — 442 с

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Vyhotskyi L. S.* (1983). Blind child. [In Russian].
2. *Kobylchenko V.V.* (2015). Formation of the personality of a preschooler in norm and with visual impairment: a monograph. [In Russian].
3. *Kukuruza H. V.* (2013). Psychological model of early intervention assistance to families raising young children with disabilities: a monograph. [In Ukrainian].
4. *Synova Ye. P.* (2012). Peculiarities of development and education of the individual in profound impaired vision: monograph. [In Ukrainian].